REVERY AND MUSICALITY: ŞTEFAN PETICĂ

Iulian Boldea

Prof., PhD, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureș

Abstract: In Ștefan Petică's poems a musicality of sensations is produced, as the universe is perceived as interior harmony and sinestesy, by the conversion of affective states into poetic figures of remarkable coherence. The erotic feeling is a sum of the same harmonious reveris, observing the senzorial symetries, the pictures of feminity being rewritten in a delicate, fragile style, in musical verses that seem evanescent. The revery of musicality, the suggestion of impoderable emotions, the cultivations of the harmony of vision and rhythm, all of these are completed by the echoes and representations that result from the sensitive and musical sensibility of Ștefan Petică.

Keywords: Symbolism, musicality, revery, sensation, sinestesy

Poeziile lui Ştefan Petică se remarcă, într-o etapă de efervescenţă a simbolismului românesc, prin revelaţiile cromaticii, prin sonorităţile specifice şi tonalităţile inedite, care denotă o sensibilitate melancolică în faţa spectacolului existenţei. Poemele aduc în scenă, în secvenţe diversificate, neomogene, o atmosferă cu contururi individualizate ce redau adesea autoportrete ale poetului, în care se întrevede suferinţa, tortura sufletească, dar şi o luciditate amară a celui care îşi resimte cu acuitate singularitatea, condiţia damnată, revelatoria şi ireconciliabila opoziţie faţă de o lume cu totul impermeabilă la valoare, talent, poezie: „Demonu-nfricat cu tristă faţă, / Cu râsu-n veci amar, cu fruntea arsă" sau „Un peregrin în rugi sfioase/ la o răspântie de drumuri". Înstrăinarea supremă, desprinderea de existenţă, aneantizarea reprezintă, în spiritul demoniei romantice, încununare a unui destin marcat de reverberaţiile poeziei, prin care eul se detaşează de avatarurile teluricului, aspirând la spaţiile imateriale ale transcendenţei („Şi când vom fi streini de orice viaţă, / De stele, de parfum, de flori albastre, / O roză, ca pe-o insulă de gheaţă, / Va creşte sfântă-n sufletele noastre"). Poezia lui Ştefan Petică sublimează tocmai o astfel de efigie a unei contradicţii interioare ce presupune un efort de autocunoaştere, dar şi de cunoaştere a exterioităţii, elanul spre infinit şi renunţarea, opoziţia fatală dintre ponderea materialităţii şi aspiraţia spre spiritualitate. Poeziile lui Petică sunt unitare în primul rând prin tonalitate şi atmosferă, elemente care se regăsesc în aproape toate textele, dar şi prin stil şi tematică. Sentimentul iubirii, vaporos, vag, intraductibil, are reverberaţii ale sentimentului renascentist al dragostei, cu accente baladeşti şi armonii ale floralului, punându-se, aici, de asemenea, accentul asupra sentimentului ca virtualitate, ca aspiraţie, aflată departe de plenitudine. Reprezentativ este şi motivul cântecului întrerupt, în care se relevă aceeaşi opoziţie între real/ ideal, concret/ virtual („Cântarea care n-a fost spusă/ E mai frumoasă ca oricare").

Un fel de sistem de vase comunicante afective se construieşte în poemele lui Ştefan Petică, o mişcare de sistolă-diastolă a metabolismului poetic, în care înălţarea şi căderea se succed, în metafore ale destrămării şi ale umilinţei de a fi, ale descompunerii deopotrivă a existenţei şi a visului, a naturii exterioare şi a sentimentului de speranţă. Toate aceste opoziţii (înălţare/ cădere, naştere/ destrămare) au un contur simbolic şi o vagă rezonanţă metafizică şi funebră („Ci eu

BDD-A26446 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 23:04:43 UTC)

vedeam în minte fecioara depărtată/ Ce plânge şi m-aşteaptă privind albastră zare;/ O floare sângeroasă cu foile amare/ Pe rochia sa albă luceşte ca o pată"). Conştiinţa poetului este una de o maximă luciditate şi de ireductibil tragism, e conştiinţa unui damnat, care îşi resimte cu dramatism propriile limite şi limitări, dar şi beneficiile posturii sale artistice. Luciditatea, conştiinţa autoreflexivă a lui Petică se regăsesc şi în articolele sale (*Estetismul lui Puşkin, Critica noastră literară, Transformarea liricei, Poezia nouă, Arta naţională, Asupra literaturii în România*), articole scrise cu moderaţie şi obiectivitate, autorul dovedindu-se un fin observator al lumii literare şi al culturii în ansamblul ei, dar şi un intelectual care disociază valoarea estetică de valorile etice sau etnice, în radiografii precise ale devenirii artei şi literaturii române. Articolele lui Ştefan Petică denotă claritate a expresiei şi pregnanţă ideatică. Ele dezbat unele probleme de actualitate în epocă (problematica autonomiei esteticului, definirea şi clasificarea curentelor literare, cu unele observaţii pertinente şi nuanţate despre simbolism, imposibilitatea unei caracterizări nete a artiştilor şi scriitorilor autentici, relaţia adesea paradoxală dintre contextul istoric şi fenomenele artistice, conceptul de specific naţional sau despre finalităţile criticii (cu analize precise despre operele lui Titu Maiorescu sau Constantin Dobrogeanu-Gherea).

Simbolist de autentică vibraţie şi sensibilitate, Ştefan Petică observă în articolul *Poezia nouă* originile engleze ale simbolismului (Shelley, lirica prerafaelită): "Shelley a înrâurit mult, ca concepţie artistică, asupra lui John Ruskin şi acesta, în frumoasele studii asupra artei, a determinat o întreagă mişcare simbolică în pictură, care s-a întins în curând şi la poezie, puţin timp după ce scrierile lui Rio asupra artei ombriene şi romane, făcuse cunoscut lumii deliciosul prerafaelitism mistic". Adept al unor modele prozodice eminesciene, cu reprezentări sugestive, poetul îşi modelează viziunile într-un cadru nocturn, în care afectele (nostalgia, inflexiunile elegiace, vocaţia melancolicului) stau sub semnul interiorizat al erosului ("Ochii mari şi melancolici/ Trişti de visele duioase,/M-au privit odată dornici/ De sub gene mătăsoase"). Lipsesc din poemele lui Petică accentele bucolice, decorul cultivat fiind unul citadin (parcuri, havuzuri, grădini, ghitare, orgi, pianine, viori), remarcându-se astfel un grad mai intens de intelectualizare şi de interiorizare a lirismului.

Se produce, în poeziile lui Petică o muzicalizare a senzaţiilor, universul fiind perceput ca armonie şi sinestezie interioară, prin convertirea stărilor afective în figuri poetice de emblematică coerenţă. Sentimentul erotic e o însumare a aceloraşi reverii armonioase, cu sesizarea echivalenţelor senzoriale, imaginile feminităţii fiind rescrise în peniţă delicată, fragilă, prerafaelită, în versuri muzicale, estomate ca turnură a ideii lirice, evanescente ("Femei cu flori de sânge în păru-ntunecat,/ Femei cu flori aprinse trecură pe-noptate/ Şi paşii lor de umbră pe căi nemaiumblate/ Sunară trişti ca viersuri din cântecul uitat"). Poetul e conştient de distanţa care separă propria lui sensibilitate de alcătuirile precare ale lumii pragmatice, dominate de materialitate şi vulgaritate, astfel încât proiecţiile lirice vizează o detentă a eului spre absolut, spre un ideal de perfecţiune artistică. De aici provin şi provocările estetismului, şi tentaţia calofiliei, reveriile metaforice, volutele rafinate şi expresivitatea camuflată în sugestia frumosului ideal, perceput ca emblemă a absolutului. Dincolo de scenografiile delicate pe care virtuozitatea poetului le antrenează, importante sunt desenele fragile, din specia inefabilului, a emoţiilor imponderabile. Melancolia, ca stare de spirit privilegiată, ca şi reveria, reprezintă reunirea unor complexităţi cromatice şi sonore intermitente, în care lumina şi întunericul se întretaie, cu catifelări senzitive nestatornice: "Am palida tristeţă a apelor ce plâng/ Pe jgheabul clar şi rece al albelor fântâni/ Sculptate-n întuneric de meşterele mâini./ Am palida tristeţă a apelor ce plâng.// Adâncul întuneric se-ntinde ca-ntr-un vis/ Şi nici o licărire în zare nu s-arată,/ Vestind speranţa pală ce tulbură şi-mbată./ Fântâna e o noapte, tăcerea un abis".

BDD-A26446 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 23:04:43 UTC)

Intimismul poeziei lui Ştefan Petică nu înseamnă, însă, sentimentalism retoric, pentru că efluviile afectivităţii sunt prelucrate în retortele unui anume intelectualism rafinat, emoţiile căpătând un timbru livresc, în timp ce traumele par să conducă înspre accentele de nevroză tipic bacoviene (“Nu spune o vorbă, ci mută,/ În braţele-i albe îl strânge,/ Îl mângâie tristă,-l sărută,/ Sărută-n neştire şi plânge” sau “Le-ngălbeneşte faţa luna/ Cu dureroasa-i poezie;/ Ei dorm mai strâns ca totdeauna/ Şi plâng în somn fără să ştie”). Elegiacă, reţinută, uneori, alteori dezarticulată, cu sonorităţi incantatorii, ambianţa lirică se resimte de o scenografie feerică a tăcerii, situată contrapunctic la celălalt pol al durerii muzicalizate, apropiate cumva de revelaţiile unei fenomenologii a acvaticului, în măsura în care apa şi muzica, exprimă aceeaşi sete de metamorfoză a elementelor, acelaşi nesaţ al mişcării şi al nestatorniciei, rezumând emoţiile complexe ale eului, de la conturul halucinant al lumii cuprinse de reverie, la haloul de nedefinit şi de neexprimat pe care melancolia îl imprimă făpturilor: “Şi flautul magic vorbi: tremurată/ O notă stângace sălta peste clape/ Ca vocile stinse în murmur de ape/ Şi-ncet simfonia căzu întristată”. Să nu uităm că Petică gândeşte antinomic relaţia dintre frumuseţea reală (“stricată, pângărită şi batjocorită de capitalism”) şi arta autentică, considerând că lirica simbolistă rescrie coordonatele unei spaţialităţi compensatorii, prin privilegiile muzicalităţii, ale sugestiei, dar şi prin revelarea corespondenţelor şi armoniilor dintre lucruri, prin reaşezarea simbolului la temelia percepţiei universale, sau prin recursul la universul oniric, ori la extazul estetismului. Aspiraţia lui Ştefan Petică de a adera la mişcarea modernistă provine dintr-o astfel de asumare a principiilor simbolismului, modernismul fiind radiografiat în termeni de incontestabilă luciditate estetică „o cugetare mai subtilă, o psihologie mai adevărată, o formă mai corectă”).

Poet al purităţii şi al armoniilor, al sensibilităţii clare şi, în acelaşi timp, a devitalizării şi dematerializării, Ştefan Petică este emblematic prin imaginile suavităţii: “Faţa pală ca petala/ Rozelor de primăvară/ Se-nclină cu ideala/ Rafaelica fecioară” sau „Sfânta botticelliană/ E-adorata şi-al meu vis./ Ca o fragedă liană/ Într-o rugă s-a deschis”. Poetul sugerează, cu delicateţe, arhitectura muzicală a universului, jocul senzaţiilor motorii, diafanizate în păienjenişul complicat al meandrelor universului: “…Şi coardele vorbiră prelung şi trist. Eu n-aş fi voit să le ascult, căci ştiam bine amara durere care zăcea în glasul lor, dar ele suspinară aşa de rugător şi notele se tânguiau aşa de sfâşietor, încât am rămas pe loc, ca şi când mi-ar fi fost ochii prinşi de ademenirea ucigătoare a unei prăpăstii. Iar coardele vorbiră prelung şi trist. O notă stângace sălta tremurând ca o umbră ce se mişcă fantastică într-o alee umbrită de trei negri în noapte. Noapte de vară!”.

Peisajul diafan, de aspect feeric, este, parcă, ţesut dintr-o vrajă muzicală, cu acolade descriptive din specia mirajului, cu inconstanţa lui iluzorie, prin care, între armonia muzicală a intimităţii şi armonia cadrului natural se instituie o corespondenţă deplină: “Cărarea se desfăcea albă şi prăfuită ca un pod de argint peste pământul adormit. Copacii stăteau nemişcaţi ca nişte copaci fermecaţi de poveste veche şi luna părea prinsă pe imensa boltă albastră. Câmpul se întindea ca un strat de flori albe, şi în toată această magie strălucită şi ciudată a nopţei numai umbrele negre ale teilor îşi lăsau dulcele lor mister ca un vis duios peste o serbare veselă. Şi coardele spuseră prelung şi trist povestea înainte. O notă uşoară sălta zglobie ca o rază de lună furişată prin frunzişul des al ramurilor. Ramuri întinse peste un drum de visuri!”. Semnificativ este finalul poeziei *Cântec uitat* prin capacitatea poetului de a evoca o atmosferă, un peisaj reconstituit din ţinutul fără repere precise al trecutului, o stare sufletească redată în peniţa metaforelor calofile şi a epitetului cu timbru afectiv. “Grădina”, “madona”, “templul” sunt, în poemul *Cântec uitat,* simboluri sugestive, proiecţii himerice ce denotă refugiul în trecut şi în sacralitate, repere compensatorii, consolatoare: “Şi coardele spuseră prelung şi trist povestea înainte. O notă suavă se înălţa lin ca o faţă de madonă

BDD-A26446 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 23:04:43 UTC)

melancolică într-un templu curios. Grădina era un templu, şi madona avea ochi mari şi visători, iar părul îi cădea peste umeri ca o mantie regală.

Într-un alt poem, Petică împinge semnificaţiile versurilor spre absenţa sunetului, a melodiei, sugerând că tăcerea e mai sugestivă decât sunetul, chiar dacă muzicalitatea, armonia, puterea de sugestie diafanizează trupul cuvântului. Poetul exhibă virtualitatea înţelesurilor ascunse în relieful imponderabil al tăcerii, unde se structurează potenţialitatea unei infinităţi de cântece, sunete, chipuri şi măşti ale lumii. În tăcere poetul identifică un "mister" orgiastic, descifrează o ne-limitare a fiinţei şi a lumii, toate acestea fiind reunite în acordurile infinit repetate ale absenţei sunetului. Imaginile absenţei, metaforele neantului sonor, sugestiile golului ca virtualitate conferă versurilor un mister inefabil, în măsura în care, în "nota sfântă care piere" sunt camuflate "tragedii tăinuite" şi "vise moarte-n floare": "Cântarea care n-a fost spusă/ E mai frumoasă ca oricare;/ Misterul ei e o beţie/ De voluptuoasă-ndurerare.// În nota sfântă care piere,/ În tremurările sfioase/ A unor rugi de Magdalene,/ Curg clare lacrimi preţioase,// Dar în cântarea fără nume/ Ascunsă-n negrele vioare/ E-o tragedie tăinuită;/ Plâng albe vise moarte-n floare". Există aici sugestia unei corespondenţe între universul muzical al poemului şi universul emoţiilor. "Negrele vioare" insinuează, prin "tristeţea lor neprihănită", în suflete "o mistică înfiorare". Ambianţa poemului e alcătuită din "chemări", nostalgii, dar şi dintr-o "tortură necunoscută" care e, în fond, "suprema poezie".

Muzica este cea care declanşează în sfera intimităţii conştiinţei nostalgii, chemări melancolii şi resorturi anamnetice evanescente: "Şi cel menit să ducă dorul/ Cântărei sfinte şi alese/ Îşi simte inima cuprinsă/ De suferinţi neînţelese.// În flacăra nemistuită/ S-aprinde sufletul şi arde/ Şi moare dornic de misterul/ Cântării stranii de pe coarde.// Ah, când în inimi zbuciumate/ Orice dorinţe-ncet se curmă,/ Zdrobiţi vioara fermecată:/ Grozav e cântecul din urmă!". În poemul *Moartea visurilor* atmosfera e romantică, impregnată de un sentiment al damnării, cu impulsuri tragice şi o sensibilitate specific simbolistă, chiar dacă mai subzistă elemente ale unei recuzitei tematice romantice, cu un „cadru" marcat de prezenţa "turnului fermecat", a "negrilor ruine", în care se consumă un "vechi păcat". La Ştefan Petică, ruinele reprezintă hieroglife indescifrabile ale unei istorii revolute, iar versurile par "ciudate şi streine": "Noi stam cântând în noapte în turnul fermecat/ Ce-şi nalţă fruntea sură din negrile ruine,/ Iar viersurile noastre, ciudate şi streine,/ Deşi voiau să râdă, plângeau un vechi păcat". Singurătatea are echivalenţe în reverberaţiile cadrului naturii, peisajul semănând cu o carte tainică, cu semne neînţelese şi cu mistere de nedesluşit: "Stam singuri, şi cum cerul greoi şi-ntunecat/ Părea o carte veche cu taine sibiline,/ Noi glasul ridicarăm în cântece senine/ Chemând uitarea sfântă în tragicul palat". Atmosfera e tulburătoare, de vrajă incantatorie şi mistică, existând o semnificaţie tainică ce transcende fiinţa efemeră a lucrurilor şi fiinţelor şi le conferă o nouă identitate, impregnată de logica oniricului şi a fanteziei: "Bătând din aripi grele, trecu grozava noapte,/ Plutind demoniacă în valuri lungi de şoapte,/ Iar jos, zăcând în umbră, stau roze la picioare.// Păunii sub arcade, visând plângeau în somn,/ Şi rozele păliră ca albele fecioare/ Ce mor chemând zadarnic al visurilor domn".

Reveria muzicalităţii, sugestia emoţiilor imponderabile, cultivarea armoniei de viziune şi ritm, toate acestea sunt completate de ecourile şi reprezentările ce reies tocmai din sensibilitatea senzitivă şi muzicală a lui Ştefan Petică, unde sunetele reconstituie, ca în poemele în proză, fragmente de trecut, „spun" o poveste, reconstituind sugestiv o atmosferă de mister şi voluptate, încadrată în ambianţa nocturnă şi în meandrele abisale ale sufletului.

BDD-A26446 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 23:04:43 UTC)

BIBLIOGRAPHY

Nicolae Balotă, *Arte poetice ale secolului XX*, Editura Minerva, Bucureşti, 1976; Iulian Boldea, *Istoria didactică a poeziei româneşti*, Editura Aula, Braşov, 2005; George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, Bucureşti, 1982; Matei Călinescu, *Cinci feţe ale modernităţii*, Editura Polirom, Iaşi, 2005; *Dicţionarul esenţial al scriitorilor români* (coord. Mircea Zaciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu), Editura Albatros, Bucureşti, 2000; *Dicţionarul general al literaturii române* (coord.: Eugen Simion), vol. V, P-R, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2006; E. Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, Editura Minerva, Bucureşti, 1981; Nicolae Manolescu, *Despre poezie*, Editura Cartea Românească, Bucuresti,1987; Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2008; Dumitru Micu, *Limbaje moderne în poezia românească de azi*, Editura Minerva, Bucureşti, 1986; Eufrosina Molcuţ, *Ştefan Petică si vremea sa*, Editura „Cartea Românească", Bucureşti, 1980; I. Negoiţescu, *Istoria literaturii române*, Editura Minerva, Bucureşti, 1991; Constantin Trandafir, *Introducere în opera lui Stefan Petică*, Editura Minerva, Bucureşti, 1984; Mihai Zamfir, *Poemul românesc în proză*, Editura Minerva, Bucureşti,1981.

BDD-A26446 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 23:04:43 UTC)